

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ Γ ΛΥΚΕΙΟΥ (ενδεικτικές απαντήσεις)

▣ Λιδαγμένο κείμενο ▣

Αριστοτέλους *Ἠθικά Νικομάχεια Β 6, 10-13*

- A.** Για παράδειγμα, είναι δυνατόν κανείς να νιώσει φόβο και θάρρος και επιθυμία και οργή και ευσπλαχνία και γενικά ευχαρίστηση και δυσαρέσκεια και σε μεγαλύτερο και σε μικρότερο βαθμό, και τα δύο αυτά δεν είναι καλά (ή: και στις δύο περιπτώσεις δεν είναι καλό)· το (να τα αισθάνεται όμως κανείς όλα αυτά) τη στιγμή που πρέπει και σε σχέση με τα πράγματα που πρέπει και σε σχέση με τους ανθρώπους που πρέπει και για το λόγο που πρέπει και με τον τρόπο που πρέπει, (αυτό είναι) το μέσον και το άριστον, το οποίο ακριβώς έχει άμεση σχέση (ή: σχετίζεται βέβαια) με την αρετή. Όμοια και στις πράξεις υπάρχει υπερβολή και έλλειψη και το μέσο. Εξάλλου η αρετή αναφέρεται στα συναισθήματα και στις πράξεις, στα οποία η υπερβολή αποτελεί λάθος (ή: σφάλμα) και επικρίνεται, το ίδιο και η έλλειψη, ενώ το μέσο επαινείται και είναι το σωστό·

Μονάδες 10

- B1.** Ο Αριστοτέλης συνδέει στενά την ηθική αρετή με τα **συναισθήματα** που προκαλούνται από τα έργα μας (*Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν*). Στην αναζήτηση της υποκειμενικής μεσότητας της αρετής καταλήγει σε κάποιους **δεοντολογικούς κανόνες**, η εφαρμογή των οποίων απαιτεί χρόνο, κόπο και συνειδητοποίηση. Η υπερβολή και η έλλειψη στην εκδήλωση των συναισθημάτων δεν είναι το σωστό (*ἀμφοτέρω οὐκ εὖ*), καθώς απομακρύνονται από αυτό που πρέπει και κατακρίνονται (*ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται*).

Αντίθετα, το σωστό και αυτό που επιβραβεύεται (*ἐπαινείται καὶ κατορθοῦται*) είναι τα συναισθήματα να εκδηλώνονται κάτω από ορισμένες **προϋποθέσεις**, όχι ασυλλόγιστα και σπασμωδικά. Ο φιλόσοφος προσδιορίζει με ακρίβεια και σαφήνεια το “**πρέπει**”, συνδέοντάς το με το **χρόνο** (*τὸ δ' ὅτε δεῖ*), τις **συνθήκες** (*ἐφ' οἷς*), τα **πρόσωπα** (*πρὸς οὓς*), το **λόγο** (*οὗ ἕνεκα*) και τον **τρόπο** (*ὡς δεῖ*) εκδήλωσής τους. Τα παραπάνω κριτήρια εξασφαλίζουν την **κοινωνική αποδοχή** συναισθημάτων και ενεργειών και, κατά συνέπεια, την **εγκυρότητα** της **μεσότητας**.

Επομένως, η μεσότητα δεν είναι κάτι το σταθερό και αμετάκλητο· δεν είναι υπόθεση ποσότητας, είναι υπόθεση ποιότητας: είναι κάτι σχετικό με τον καθένα μας (πρὸς ἡμᾶς). Συνεπώς, για όποιον ενδιαφέρεται να την αποκτήσει η **υποκειμενική μεσότητα προσαρμόζεται και αναζητείται** κάθε φορά μέσα **στις** πολλές και διάφορες **συνθήκες** της ανθρώπινης δράσης. Είναι λοιπόν **προσωπική ευθύνη** του καθενός ο εκάστοτε **προσδιορισμός του “πρέπει”** για την καλύτερη δυνατή κατάληξη, την ποιοτική τελειότητα. Όπως σχολιάζει ο Κ. Κατσιμάνης, η ηθικά εύστοχη συμπεριφορά θεμελιώνεται στην επιτυχημένη εκτίμηση, κάθε φορά, των αντικειμενικών συνθηκών κατά την ώρα της πράξης.

Όλα αυτά τα “δεῖ”, καθώς και η κοινωνική διάσταση των άκρων (δηλ. της κακίας) (ή μὲν ὑπερβολή ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἢ ἔλλειψις) και του μέσου (δηλαδή της αρετής) (τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται) οπωσδήποτε συνδέονται με τις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες ζωής του φιλοσόφου μέσα στην τότε πόλη-κράτος. Γι’ αυτό το λόγο ο A. Lesky γράφει για τα Ἡθικά Νικομάχεια ότι «είναι μια ανάλυση του ηθικού, όπως αυτό παρουσιάζεται κάτω από τις διάφορες συνθήκες της πραγματικότητας» και προσθέτει πως «ο Αριστοτέλης, σε πολύ ανώτερο βαθμό από τον Πλάτωνα, λαμβάνει υπόψη του την **καιρικότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς**».

Μονάδες 20

B2. Μετά το σαφή προσδιορισμό του μέσου στα συναισθήματα και τις αντίστοιχες πράξεις, ο Αριστοτέλης ορίζει την ηθική αρετή ως **μεσότητα** (μέσον τε) αλλά και ως **ακρότητα** και συγκεκριμένα ως υπερβολή, καθώς της αποδίδει ένα επίθετο υπερθετικού βαθμού (καὶ ἄριστον).

Αυτή η φαινομενικά **οξύμωρη** φράση ερμηνεύεται από τον Γεωργούλη: «Κατά το οντολογικό της περιεχόμενο, δηλαδή κατά την αξιολογική της ύλη, είναι η αρετή **μεσότητα**, αλλά κατά το αξιολογικό της χαρακτήρα είναι κάτι το **απόλυτο**, το οποίο δεν επιδέχεται καμία επιπλέον υπερβολή». Με απλούστερα λόγια η εκ πρώτης όψεως **αντίφαση αίρεται**, αν οι δύο έννοιες εξεταστούν σε σχέση με το πεδίο ορισμού τους. Η αρετή, επομένως, προκύπτει από τη **μεσότητα** των συναισθημάτων και των πράξεων ως προς τα δύο άκρα, την έλλειψη και την υπερβολή, που απορρίπτονται και κατακρίνονται. Είναι ωστόσο **καθεαυτήν ακρότητα**, γιατί είναι το υψηλότερο και σπουδαιότερο γνώρισμα του ανώτερου αξιολογικά όντος, που δεν επιδέχεται υπερβολή ή έλλειψη· είναι ολοκληρωμένη

και τέλεια κατάσταση, δεν ξεπερνιέται από τίποτε άλλο και ξεπερνά όλα τ' άλλα. Έτσι, ο φιλόσοφος συσχετίζει ετυμολογικά και εννοιολογικά τις λέξεις ἀριστον - ἀρετή (όπως έκανε αρχικά με τις λέξεις ἠθικός - ἔθος). Άρα η αρετή-μεσότητα μπορεί και πρέπει να νοηθεί ως ενιαία και αδιαίρετη ηθική τελειότητα στον υπέρτατο αξιολογικό βαθμό.

Μονάδες 10

B3. Σε αντίθεση με την αρχική μετριοπάθεια και την ηπιότητα (*οὐκ εὖ*) της απόρριψης της υπερβολής και της έλλειψης στην εκδήλωση συναισθημάτων, τώρα ο Αριστοτέλης σε επίπεδο κοινωνικής αξιολόγησης των πράξεων, με απόλυτο και κατηγορηματικό ύφος προβάλλει τη θετική αποδοχή του μέσου και την αποδοκιμασία των ακροτήτων. Το ύφος του αυτό συμφωνεί απόλυτα με τη δεοντολογική χροιά της ενότητας, μαρτυρώντας τις βαθύτερες προθέσεις του. Στο σημείο αυτό ο Αριστοτέλης επικαλείται την κοινή γνώμη, καθώς η αρετή του έχει κοινωνική διάσταση. Επιδιώκει να δώσει πρακτικές συμβουλές, προκειμένου οι πολίτες να κατακτήσουν την ηθική αρετή. Εξάλλου, τα *Ηθικά Νικομάχεια* στην ουσία είναι κώδικας κανόνων ηθικής συμπεριφοράς με πρακτικό χαρακτήρα. Η χρησιμότητα και η λειτουργικότητά τους εντοπίζονται στην παροχή 'οδηγιών κοινωνικής συμπεριφοράς', με αποτέλεσμα να συμβάλουν στην επίτευξη της κοινωνικής ευημερίας. Ο Αριστοτέλης τοποθέτησε την αρετή μέσα στο κοινωνικό όλο και, πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της πόλης-κράτους, όπως ο ίδιος τη βίωσε και την οραματίστηκε. Ο ενάρετος άνθρωπος επιζητεί την πραγμάτωση της μεσότητας μέσα από την ιδιότητά του ως πολίτη. Η στενή σύνδεση πολιτικής και ηθικής καταδεικνύει τον υψηλό βαθμό πολιτικοποίησης του φιλοσόφου.

Σε αντίθεση με την απόρριψη των ἀμούσων βοῶν του πλήθους από τον Πλάτωνα και το Σωκράτη, ο Αριστοτέλης εντάσσει την αρετή στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου και αναζητεί την πραγμάτωσή της με αναφορά στις επιταγές και τις αντιλήψεις της κοινής γνώμης. Είναι προφανές πως συνδέεται με τη συγκεκριμένη ιστορική πραγματικότητα της πόλης-κράτους, την οποία βιώνει ο φιλόσοφος. Επομένως, η ηθική αρετή του Αριστοτέλη είναι «ελληνική» αρετή και έχει σαφώς πολιτικό χαρακτήρα. Ο ενάρετος είναι πολίτης και μέσα στην πολιτική κοινότητα πρέπει να σταθμίσει τη μεσότητα.

Μονάδες 10

- B4.** α. Λάθος, β. Λάθος, γ. Σωστό, δ. Λάθος, ε. Σωστό, στ. Λάθος,
ζ. Λάθος, η. Λάθος, θ. Σωστό, ι. Σωστό

Μονάδες 10

B5.

α.

- ✓ κατάλοιπο → ἔλλειψις
- ✓ φιλήδονος → ἡσθήναι
- ✓ βιαιοπραγία → πράξεις
- ✓ εμβέλεια → ὑπερβολή
- ✓ ενθύμιο → ἐπιθυμῆσαι

Μονάδες 5

β.

- φοβηθῆναι : φόβητρο
- ἐλεῆσαι : ελεήμων
- ψέγεται : ψόγος
- ἐστίν : ὄντως
- κατορθοῦται : κατορθωμα

Μονάδες 5

▣ Αδίδακτο κείμενο ▣

Θουκυδίδου Ζ' 24, 1-4

Γ. Ο Νικίας είπε τόσα, επειδή νόμιζε (ή: πιστεύοντας) ότι, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των δυσκολιών (που εξέθεσε), ή θα απέτρεπε τους Αθηναίους (από την εκστρατεία) ή, αν αναγκαζόταν να εκστρατεύσει, (ότι) θα ξεκινούσε με τη μεγαλύτερη δυνατή ασφάλεια· εκείνοι ωστόσο (δηλαδή οι Αθηναίοι) δεν απέβαλαν την επιθυμία της εκστρατείας λόγω της μεγάλης δυσκολίας της προετοιμασίας, απεναντίας έδειχναν πολύ περισσότερο ζήλο (ή: ενθουσιασμό), και έτσι συνέβη προς λύπη του (δηλαδή του Νικία) το αντίθετο αποτέλεσμα· γιατί έδωσε την εντύπωση (ο Νικίας) ότι (τους) έδωσε σωστές παραινέσεις (ή: συμβουλές) και ότι τώρα θα υπήρχε και μεγάλη ασφάλεια. Και έτσι έντονη επιθυμία τους κατέλαβε όλους ανεξαιρέτως να ξεκινήσουν εξίσου· τους γεροντότερους από τη μια επειδή κατά τη γνώμη τους ή θα κατακτούσαν (τα μέρη) ενάντια στα οποία έπλεαν ή δεν θα πάθαινε τίποτα (ή: δεν θα διέτρεχε κανένα κίνδυνο να καταστραφεί) μια (τόσο) μεγάλη δύναμη, τους νεότερους (ή:

τους στρατεύσιμους) από την άλλη από τη λαχτάρα να δουν και να γνωρίσουν μια μακρινή (χώρα), και επειδή ήλπιζαν πως θα σωθούν (ή: θα επιζήσουν, θα επιστρέψουν). ο πολύς κόσμος, πάλι, και οι στρατιώτες (δηλαδή όσοι συμμετείχαν στην εκστρατεία) (επειδή ήλπιζαν) ότι και τώρα αμέσως θα έπαιρναν μισθό και πως η πόλη θα αποκτούσε επιπλέον δύναμη, από όπου (πίστευαν) ότι θα είχαν διαρκή (ή: μόνιμη) μισθοδοσία. Επομένως, λόγω της υπερβολικής (ή: σφοδρής) επιθυμίας των περισσοτέρων, ακόμη κι αν τυχόν σε κάποιον δεν άρεσε (η εκστρατεία), δεν εκδηλωνόταν, από φόβο μήπως θεωρηθεί (ή: δώσει την εντύπωση) ότι είναι εχθρός της πόλης, αν ψηφίσει τα αντίθετα (ή: αν καταψηφίσει την εκστρατεία).

Μονάδες 20

Γ1.

- α.**
τοῦ πλοῦ	οἱ πλοῖ
τοῦ ὀχλώδους	τῶν ὀχλώδων
πολλή	πλείονας / πλείους
δύναμιν	δυνάμει
στρατιώτης	(ῶ) στρατιῶτα

Μονάδες 5

β.

ἐκπλεῦσαι	ἐξεπλέομεν
ἐξηρέθησαν	ἐξέλωμαι
ἐνέπεσε	ἐμπεσεῖσθαι
σφαλεῖσαν	ἐσφάλθω
προσκήσεσθαι	προσκητῶ

Μονάδες 5

Γ2α.

τοσαῦτα : σύστοιχο αντικείμενο στο ρήμα «εἶπε».

τῷ πλήθει : **δοτική** της **αιτίας** στο **απαρέμφατο**
«ἀποτρέψειν».

(ὧς) καταστρεψομένοις : **αιτιολογική** **μετοχή** **υποκειμενικής**
αιτιολογίας, **συνημμένη** στο **«τοῖς**
πρεσβυτέροις».

ἐφ' ἧ : **εμπρόθετος προσδιορισμός** της **εναντίωσης**
(ή : εχθρικής κατεύθυνσης) στο **«ἔπλεον».**

ὄψεως : **γενική αντικειμενική** στο **«πόθῳ».**

Μονάδες 5

- β.** **ΥΠΟΘΕΣΗ :** **εἰ ἀναγκάζοιτο** (ευκτική του πλαγίου λόγου)
ΑΠΟΔΟΣΕΙΣ : **ἢ ἀποτρέψειν ἢ ἄν ἐκπλεῦσαι** (ειδικό
απαρέμφατο Μέλλοντα – ειδικό δυνητικό απαρέμφατο).

Πρόκειται για σύνθετο ΠΛΑΓΙΟ υποθετικό λόγο.

↓

ΕΥΘΥΣ ΛΟΓΟΣ

«Τοὺς Ἀθηναίους τῷ πλήθει τῶν πραγμάτων ἢ ἀποτρέψω ἢ,
ἐὰν / ἄν / ἦν ἀναγκάζωμαι στρατεύεσθαι, μάλιστ' ἄν οὕτως
ἀσφαλῶς ἐκπλεύσαιμι».

⇓

ΥΠΟΘΕΣΗ : **ἐὰν / ἄν / ἦν ἀναγκάζωμαι** (υποτακτική)
ΑΠΟΔΟΣΕΙΣ : **ἢ ἀποτρέψω ἢ ἄν ἐκπλεύσαιμι** (οριστική
Μέλλοντα – δυνητική ευκτική, μελλοντική έκφραση).

Ο υποθετικός λόγος δηλώνει το **ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΟ**.

Μονάδες 5

ΟΡΟΣΗΜΟ ΠΕΙΡΑΙΑ
Ρένα Σαρμπάνη